

DOI:

Sociological Explanation of Social Consensus Among Students with Emphasis on Policy Approaches

Parviz Saboori Kazaj¹ 0000-0001-8915-0045

Specialized Doctorate, Secretary of Sociology, Education, Khalkhal, Iran

Zahra Saboori Kazaj 0009-0000-0970-1506

Secretary of Arabic, Education, Khalkhal, Iran.

Abstract

Social consensus is a soft concept in the sociology of development that facilitates interactions, enabling social order and sustainable development. This research was conducted in response to the President's question on the reopening of schools in the 1403-1404 academic year and with the aim of sociologically explaining social consensus among students and presenting policy approaches, using the theory of social capital of Bourdieu, Putnam, Coleman, Park, and Chalabi's social consensus, and Blau's social conflict. The research method is quantitative (survey). The statistical population comprises all second-year high school students in the Khalkhal region. A sample of 356 was selected using the Cochran formula and a stratified proportional sampling method. The research tool was a researcher-developed questionnaire, and data were analyzed using SPSS. The research findings showed that the level of social harmony among students in the Khalkhal region is higher than average. Additionally, a positive, significant relationship was observed between social harmony and the variables of social acceptance style, social trust, and social participation, whereas a negative, significant relationship was observed with the variable of feeling of relative deprivation. In addition, the feeling of relative deprivation variable showed the greatest effect on the social harmony variable.

Keywords: Social harmony, Sociological factors, Students.

¹.Corresponding Author: saboori.p@gmail.com

تبیین جامعه‌شناختی وفاق اجتماعی در بین دانش‌آموزان با تأکید بر رویکردهای

سیاستی

پرویز صبوری کزج*

دکتری تخصصی، دبیر جامعه‌شناسی، آموزش و پرورش، خلخال، ایران.

زهرا صبوری کزج

دبیر عربی، آموزش و پرورش، خلخال، ایران.

تاریخ ارسال: ۱۴۰۴/۲/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۹/۲۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین جامعه‌شناختی سطح وفاق اجتماعی در میان دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم منطقه خلخال و ارائه رویکردهای سیاستی برای ارتقای آن انجام شده است. در این مطالعه، از چارچوب‌های نظری سرمایه اجتماعی بوردیو، پاتنام و کلمن، نظریه وفاق اجتماعی پارک و چلبی و همچنین نظریه تضاد اجتماعی بلاو بهره گرفته شده است. روش تحقیق از نوع کمی و مبتنی بر پیمایش بوده و جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان متوسطه دوم منطقه خلخال است. بر اساس فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۵۶ نفر تعیین گردید و نمونه‌ها به شیوه طبقه‌ای متناسب با حجم انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی و پایایی آن مورد تأیید قرار گرفت و داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد که میزان وفاق اجتماعی در میان دانش‌آموزان بالاتر از سطح متوسط قرار دارد. همچنین، رابطه‌ای معنادار و مثبت بین وفاق اجتماعی با متغیرهای شیوه جامعه‌پذیری، اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی مشاهده شد، در حالی که متغیر احساس محرومیت نسبی رابطه‌ای معکوس و معنادار با وفاق اجتماعی داشت. نتایج رگرسیون چندمتغیره نیز نشان داد که احساس محرومیت نسبی بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی را در پیش‌بینی میزان وفاق اجتماعی دارد. بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت که کاهش احساس محرومیت نسبی، تقویت اعتماد و مشارکت اجتماعی و نیز بهبود شیوه‌های جامعه‌پذیری می‌تواند در ارتقای وفاق اجتماعی دانش‌آموزان نقشی مؤثر ایفا نماید.

واژه‌های کلیدی: وفاق اجتماعی، احساس محرومیت نسبی، مشارکت اجتماعی، اعتماد.

مقدمه

در افق اسناد بالادستی از جمله سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، «مدرسه صالح» محل تجربه حیات طیبه و آماده‌شدن متریان برای تحقق مراتب آن در همه ابعاد و ورود به جامعه صالح است. مدرسه صالح جلوه عینی نظام تربیت رسمی و عمومی است که می‌تواند زمینه کسب شایستگی‌های لازم را در متریان برای پیشرفت و توسعه کشور فراهم سازد. شکل مطلوب چنین مدرسه‌ای، ملاحظه لایه‌های چهارگانه هویت (انسانی، دینی، ملی و جنسیتی) است که می‌تواند زمینه‌ساز اخوت، همدلی، تعاون و مشارکت میان متریان شود. بنابراین یکی از موضوعاتی که در نظام تربیت رسمی و عمومی همواره باید مد نظر قرار گیرد، بحث ایجاد وفاق و همدلی در جامعه کثرت‌گرای فرهنگی^۱ و هویتی است.

در جامعه ایران به دلیل برخورداری از رنگین‌کمانی از هویت قومی و مذهبی و نیز تحت تأثیر قرار گرفتن در گذار فرایند تغییرات جمعیتی، روبرو شدن با مسئله جهانی شدن، گسترش شهرگرایی و کاربرد بیش از پیش رسانه‌های نوظهور، لزوم توجه به مسئله وفاق اجتماعی^۲ را دوجندان نموده است. به عبارتی، وفاق اجتماعی یکی از پیش‌شرط‌های اساسی نظم اجتماعی^۳ در جامعه ناهمگون هویتی است. طبق یک تعریف جامع، وفاق اجتماعی عبارت است از: «توافق جمعی بر سر مجموعه-ای از اصول و قواعد اجتماعی که در یک میدان تعاملی اجتماعی که خود موجد انرژی عاطفی است، به وجود می‌آید» (چلبی، ۱۳۷۲: ۱۸). علاوه بر تأثیر وفاق اجتماعی در ایجاد نظم، وفاق اجتماعی در مسیر توسعه ملی نیز می‌تواند منجر به افزایش محتوای مشارکت مردم در نهادهای اجتماعی شود و راه را برای اصلاحات اجتماعی در جامعه هموار کند و از احتمال مخاصمات داخلی بکاهد (قجری، ۱۳۹۹: ۱۱۰).

علاوه بر نقش وفاق در توسعه و پیشرفت جامعه، پرداختن به کارکردهای دیگر وفاق اجتماعی از جمله همنوایی و همگرایی اجتماعی، انسجام اجتماعی، امنیت اجتماعی، سنجش وفاق اجتماعی در هر جامعه‌ای و در هر دوره‌ای از زمان، اجتناب‌ناپذیر است (حقیقتیان و سواری، ۱۴۰۲: ۳۹۹). کاهش همبستگی و انسجام اجتماعی می‌تواند ارزش‌های حیاتی جامعه را تحت تأثیر قرار دهد و

Cultural pluralism-¹

Social Solidarity-²

Social order-³

ضعف در باورها و ارزش‌ها در جامعه سبب بروز بیگانگی اجتماعی، گسست فرهنگی و در نتیجه محرومیت و عقب ماندگی جامعه گردد (نجفی و فرهمند، ۱۳۹۷: ۱۶۴).

اگرچه در مورد وفاق اجتماعی تحقیقات متعددی (نجفی و فرهمند، ۱۳۹۷؛ قجری، ۱۳۹۹؛ حقیقتیان و سواری، ۱۴۰۲؛ آدامتی^۱، ۲۰۱۸) انجام شده، اما نتایج اجمالی این پژوهش‌ها نشان می‌دهد جملگی وفاق را از بعد کاربردی در محیط مدرسه و با جامعه آماری دانش‌آموزی مورد مطالعه قرار نداده‌اند. مطالعه وفاق اجتماعی و تأثیر آن در آبادانی و پیشرفت کشور در بین دانش‌آموزان از آن حیث مهم است که نخست، جمعیت دانش‌آموزی در حال حاضر بخش عمده‌ای از جمعیت کشور را شامل می‌شود^۲، دوم اینکه آینده نه چندان دور کشور در دست دانش‌آموزان است.

بنابراین این پژوهش درصدد پاسخ به این مسئله اساسی است که میزان وفاق اجتماعی در بین دانش‌آموزان به چه صورت است؟ (هستی‌شناسی) و چه عواملی در وفاق اجتماعی دانش‌آموزان مؤثر است؟ (امکان‌شناسی) و با چه رویکردهای سیاستی می‌توان وفاق اجتماعی را در بین آن‌ها بهبود بخشید؟ (هدف‌شناسی).

پیشینه پژوهش

رضادوست و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهشی عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر وفاق اجتماعی شهر دهدشت را بررسی کرده‌اند. یافته‌های این تحقیق نشان داد که متغیر مستقل پایگاه اجتماعی اقتصادی با متغیر وابسته تحقیق وفاق اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری دارد و همچنین متغیرهای احساس انومی، تقدیرگرایی و احساس محرومیت نسبی رابطه معکوس و معناداری با وفاق اجتماعی دارند. نجفی و فرهمند (۱۳۹۷)، به بررسی عوامل مؤثر بر وفاق اجتماعی اقوام لک و لر (مورد مطالعه شهروندان خرم‌آباد) یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که بین وفاق اجتماعی و سن، قومیت، وضعیت تأهل، فرهنگ شهروندی، قانون‌گرایی و محرومیت نسبی رابطه معناداری وجود دارد. قجری و بابایی (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان "تبیین جامعه‌شناختی وفاق اجتماعی در شهرکرد" نتیجه گرفتند، میزان وفاق اجتماعی در بین شهروندان شهرکردی کمتر از متوسط است. همچنین رابطه معناداری بین متغیرهای رضایت از دولت جامعه‌پذیری و اعتماد اجتماعی با وفاق اجتماعی وجود دارد؛ ضمن آنکه متغیر جامعه‌پذیری بیشترین تأثیر را بر متغیر وفاق اجتماعی نشان می‌دهد.

Adamtey-¹

² - تعداد دانش‌آموزان کل کشور ۱۶۳۰۰۰۰۰ است که از این تعداد ۹۰۴۹۹۵۵ در دوره ابتدایی، ۳۸۰۶۳۱۰ در دوره متوسطه اول و ۱۶۰۶۴۴۷ در دوره متوسطه تحصیل می‌کنند (خبرگزاری تسنیم، ۱۴۰۳/۰۷/۲۴).

حقیقتیان و سواری (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان مدل‌یابی ساختاری عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر وفاق اجتماعی در کلانشهر اهواز^{۱۱}، به این نتیجه رسیدند که متغیرهای فرهنگ اقوام، سبک زندگی، احساس محرومیت نسبی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، عدالت اجتماعی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر میزان وفاق اجتماعی در کلانشهر اهواز داشته‌اند.

آدامتی (2018)، در پژوهشی با عنوان "سرمایه اجتماعی پیوند گم‌شده در روند توسعه اجتماعی آفریقا"^{۱۲}، در مصاحبه با تعداد 40 نفر از نخبگان اجتماعی نشان داد که مشارکت اجتماعی تأثیر معناداری با وفاق اجتماعی دارد و با افزایش همکاری و مشارکت اجتماعی، وفاق اجتماعی افزایش می‌یابد.

بوترمان و همکاران (۲۰۲۲)، با بررسی رابطه انسجام اجتماعی و وفاق اجتماعی نتیجه گرفتند؛ جوامعی که دارای شکاف‌های اجتماعی-اقتصادی بالاتری هستند از انسجام اجتماعی پایین‌تری برخوردارند در مقابل در جوامعی که از لحاظ ساختاری و فرهنگی دارای سرمایه‌های اجتماعی بیشتری هستند همکاری‌های اجتماعی با سهولت بیشتری صورت می‌گیرد هر چه شبکه‌های اجتماعی بیشتر باشد و هنجارهای تقابل و اعتماد در بین افراد گسترده‌تر باشد جوامع از انسجام اجتماعی بالاتری برخوردارند.

با بررسی پیشینه تجربی موضوع مشخص می‌شود، وفاق اجتماعی یکی از موضوعات اساسی است که همواره مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. این پژوهش‌ها به دو دسته تقسیم می‌شود دسته-ای که به مفهوم وفاق اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن پرداخته‌اند و دسته دیگر که مفاهیم مرتبط با وفاق اجتماعی مانند انسجام اجتماعی، پیوستگی و همبستگی اجتماعی را مورد مطالعه قرار داده‌اند. اما یکی از خلاءهایی که در این پژوهش‌ها قابل مشاهده است، بحث جامعه‌آماری است که در هیچ یک از آنها، دانش‌آموزان مورد توجه قرار نگرفته است.

ادبیات و مبانی نظری

وفاق، یک اصل مهم اجتماعی است که بر اساس محور حق و تأکید بر آموزه‌های اسلامی سمت و سو یافت و پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله وسلم) با تأکید بر الفت همگانی و اتحاد جامعه بر اساس برادری اسلامی پای فشرد. آن حضرت «مؤمنان» را بهترین امت دانسته وفاق را در محدوده آنان معنا بخشید. با درنگ در حیات سیاسی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) پس از تشکیل حکومت اسلامی و همپای سامان‌دهی به ساختار دولت، نمونه‌های فراوانی از وفاق اجتماعی را می‌توان یافت که در جهت یکدلی و سازگاری مسلمانان شکل گرفت (پورامینی، ۱۳۸۰).

وفاق اجتماعی از جمله مفاهیم پیچیده و چندبعدی در عرصه علوم اجتماعی است که توافق چندانی بر تعریف آن از سوی جامعه‌شناسان وجود ندارد و هریک بر اساس اهداف تحقیق خود آن را تعریف کرده‌اند. جامعه‌شناسانی همچون آگوست کنت، تونیس، دورکیم، زیمل، پارتو، وبر، پارسونز، کوزر^۱ و دیگران در آثار خود درباره ابعاد مختلف مفهوم وفاق اجتماعی به بحث پرداخته‌اند.

از نظر آلن بیرو^۲ (۱۳۹۸)، وفاق اجتماعی مظهر قبول جلوه‌ها، مدل‌ها و ارزش‌های اجتماعی توسط همگان است که اساس یک زندگی اجتماعی مثبت را تشکیل می‌دهد و اضمحلال آن باعث بی-سازمانی و فروریزی ساخت جامعه می‌شود (بیرو، ۱۳۹۸: ۶۶).

چلبی معتقد است که در ارائه‌ی تعریف مفهومی، به‌جاست که تعریفی شبکه‌ای از مفهوم ارائه گردد. وی ضمن اشاره به مفاهیم مختلف، جهت انتقال درک مفهومی از وفاق اجتماعی، از لحاظ تحلیلی عناصر زیر را به عنوان عناصر تشکیل دهنده‌ی وفاق اجتماعی ذکر کرده است: ۱- نوعی توافق جمعی ۲- مجموعه‌ای از اصول و قواعد اجتماعی ۳- تعامل ۴- احساس (چلبی، ۱۳۷۲: ۱۶).

وفاق اجتماعی در جوامع صنعتی عمدتاً کوششی است برای برقراری نظم براساس قرارداد اجتماعی و یا دقیق‌تر توسعه نخبه‌گرایی غیر فردی، و محور در حکومت‌گرایی (جمشیدی، ۱۳۷۹: ۱۴۶).

وفاق اجتماعی مفهومی است که با ابعاد مختلفی قابل تعریف است این ابعاد عبارتند از: ۱- وفاق خود به خودی و غیر آگاهانه: این نوع وفاق حاصل جدامانندگی یک مجموعه‌ی انسانی است و در گذشته در آبادی‌های دورافتاده و شهرهای کوچک وجود داشته است. ۲- وفاق اجتماعی دستوری: در مواردی حکومت‌ها افسانه‌هایی را مبنای ارزش‌ها و باورها قرار می‌دهند و با زنده ساختن آنان کوشش می‌کنند که نوعی پذیرش عمومی بر مبنای آن‌ها فراهم بیاورند. ۳- وفاق اجتماعی توافقی: این وفاق حاصل و برآیند ارزش‌ها، باورها و هنجارهای زیر مجموعه‌هایی از جامعه است که همواره تجدید می‌شود (قاسمی، ۱۳۸۴: ۱۲).

چلبی قائل به دو نوع وفاق (وفاق منفعل و وفاق فعال یا قراردادی) می‌باشد. وی در پاسخ به این سؤال که چه نوع وفاقی می‌تواند زمینه‌ساز توسعه گردد، وفاق عام و تعمیم یافته را در این زمینه کارآمد می‌داند. به عقیده‌ی وی، صفت عام و تعمیم یافته به چهار عامل و چهار فرآیند مرتبط به هم‌بستگی دارد. چهار عامل عبارتند از: عامل فرهنگی، عامل اجتماعی، عامل شخصیتی و عامل

1 - Auguste Conte, Tonnis, Durkheim, Simmel, Pareto, Weber, Parsons, Coser

2 - Alain Birou

فرصتی. چهار فرآیند عبارتند از: فرآیند انتخاب، فرآیند نهادینه شدن، فرآیند درونی کردن و فرآیند توزیع (چلبی، ۱۳۷۲: ۲۳).

در این پژوهش نیز منظور از وفاق اجتماعی، صفت عام یا تعمیم یافته مدنظر است که در آن ارزش‌های جامعه به صورت درونی مورد احترام قرار می‌گیرند و افراد با رعایت حقوق دیگران و آگاهی از ارزش‌ها و اخلاق جامعه‌ای، به شکل‌گیری یک «مای» عام، نظر دارند.

چارچوب نظری پژوهش

به نظر پارک^۱ جامعه‌شناس مکتب شیکاگو، توافق و سامان اجتماعی به‌هیچ‌وجه پدیده‌ای طبیعی نیستند بلکه سازگاری‌های موقتی‌اند که در صورت شعله‌ور شدن تضادها، این توافق و سامان ممکن است یکباره در هم بریزند. از دیدگاه پارک، در جامعه ما با چهار فراگرد و روند اصلی اجتماعی دائمی روبرو هستیم: رقابت کشمکش (تضاد)، توافق و هم‌رنگی. توافق فرایندی است که بر فروکش کردن تضادها دلالت می‌کند و و زمانی پدید می‌آید که روابط بالادست و فرودست موقتاً تثبیت شده باشد و از طریق قوانین و آداب و رسوم تحت نظارت در آمده باشند. اما برخلاف توافق، هم‌رنگی فراگردی از درهم‌آمیختگی و درهم‌فرورفتگی است که طی آن اشخاص و گروه‌ها خاطرات، احساسات و رویکردهای اشخاص دیگر را از آن خود می‌کند و با سهیم شدن در تجربه و تاریخ دیگران با آن‌ها در یک فرهنگ عجین می‌گردند (کوزر، ۱۳۸۷: ۳۸).

از نظر بلاو^۲ (1918) نیز گسترش نابرابری و ناهمگونی، گرایش به از همپاشی جامعه را افزایش می‌دهد. در حقیقت، اگر شخص خودش را با دیگری مقایسه کند، در صورت تفاوت در سطح محرومیت‌شان، شخص احساس ذهنی متناقض در ارزیابی از موقعیت دیگری تجربه کند؛ این احساس سبب دوری افراد از یکدیگر می‌شود (ریترز، ۱۳۹۱: ۵۷۰).

جیمز کلمن^۳ (1960)، معتقد است؛ سرمایه اجتماعی یک منبع است زیرا متضمن شبکه‌هایی مبتنی بر اعتماد و ارزش‌های مشترک می‌باشد و این شبکه‌ها با ارزش‌های فرهنگی مشترک منبعی مفید برای اتصالات اجتماعی کنشگران جهت تسهیل همکاری و تعاون آن‌ها ایجاد می‌کند، که این به نوبه خود انسجام و وفاق اجتماعی را تقویت می‌کند (کلمن، ۱۳۹۰: ۲۳).

1 - Park

2 - Peter Michael Blau

3 - Colman

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- شیوه جامعه‌پذیری در وفاق اجتماعی دانش‌آموزان مؤثر است.
- ۲- اعتماد اجتماعی در وفاق اجتماعی دانش‌آموزان مؤثر است.
- ۳- محرومیت نسبی در وفاق اجتماعی دانش‌آموزان مؤثر است.
- ۴- مشارکت اجتماعی در وفاق اجتماعی دانش‌آموزان مؤثر است.

روش پژوهش

نوع روش پژوهش کاربردی و به لحاظ گردآوری داده‌ها پیمایش و از نظر زمانی مقطعی است که در سال ۱۴۰۳ انجام شده است. جامعه آماری پژوهش کلیه دانش‌آموزان متوسطه دوم آموزش و پرورش منطقه خلخال در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ که طبق اعلام آموزش و پرورش خلخال ۲۳۵۱ نفر می‌باشد. روش نمونه‌گیری، طبقه‌ای متناسب با حجم است. در این روش، افراد جامعه با توجه به رشته تحصیلی، پایه تحصیلی و جنسیت تقسیم شده، سپس برحسب تعداد آن‌ها نمونه‌گیری تصادفی در داخل طبقات انجام شد؛ به عبارتی در منطقه خلخال شش مدرسه دخترانه و هفت مدرسه پسرانه دولتی در رشته‌های نظری و فنی- حرفه‌ای و کاردانش وجود دارد که متناسب با جمعیت دانش‌آموزی هر کدام از آن‌ها پرسشنامه توزیع شده است. حجم نمونه‌ی این پژوهش با استفاده از فرمول برآورد حجم نمونه‌ی کوکران و با ضریب اطمینان ۰/۹۵ به میزان ۳۵۶ نفر برآورد شد که تعداد پرسشنامه‌های توزیع شده در بین مدارس در جدول شماره (۲) آمده است.

جدول ۲. نام مدارس و تعداد پرسشنامه توزیع شده در هر کدام از آن‌ها

نام مدرسه	رشته	جنسیت	تعداد پرسشنامه توزیع شده
عزت	نظری	دخترانه	32
باقرالعلوم	نظری	دخترانه	53
فضه	فنی و حرفه‌ای	دخترانه	23
محدثه	کاردانش	دخترانه	12
فرزادگان	نظری	دخترانه	11
سمیه	نظری	دخترانه	51
شهید مطهری	کاردانش	پسرانه	13
آزادگان	فنی و حرفه‌ای	پسرانه	18
شهید باهنر	فنی و حرفه‌ای	پسرانه	24
تیزهوشان شهید بهشتی	نظری	پسرانه	15
شهید بهشتی یک	نظری	پسرانه	28

تبیین جامعه‌شناختی وفاق اجتماعی در بین دانش‌آموزان با تأکید بر رویکردهای سیاستی

شهد سلیمانی	نظری	پسرانه	40
علی بن ابیطالب(ع)	نظری	پسرانه	36

ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته است که شامل دو بخش جمعیت شناختی و گویه-های مربوط به متغیر وفاق اجتماعی و متغیرهای مستقل پژوهش می باشد. برای سنجش متغیر وابسته وفاق اجتماعی، ابتدا دو بُعد (ارزشی و هنجاری) در نظر گرفته شد و سپس با ۱۲ گویه در قالب طیف لیکرت پنج گزینه‌ای (خیلی زیاد=۵ تا خیلی کم=۱) عملیاتی شد. جدول(۳)

همچنین برای متغیر شیوه جامعه‌پذیری دو بُعد (اظهاری و ابزاری) با ۱۰ گویه و برای متغیر اعتماد اجتماعی سه بُعد (صداقت، امنیت اجتماعی و اعتماد بین فردی) با ۱۵ گویه و برای سنجش محرومیت نسبی سه بُعد (رفاه خانواده، منطقه محل سکونت و وضعیت اقتصادی خانواده) با ۱۱ گویه و برای مشارکت اجتماعی دو بُعد (عضویت در شوراهای مدرسه، شرکت فعال در فعالیت‌های پرورشی) با ۱۲ گویه در قالب طیف لیکرت پنج وجهی (خیلی زیاد=۵، زیاد=۴، تاحدودی=۳، کم=۲، خیلی کم=۱) عملیاتی شد. جدول(۳)

جدول ۳. ابعاد و گویه‌های متغیرهای پژوهش

متغیر	بُعد	گویه‌ها
وفاق اجتماعی	وفاق ارزشی (6 گویه)	1. ارزش‌های اساسی جامعه برای بیشتر مردم اهمیت دارد. 2. مردم بر اصول اساسی زندگی اجتماعی توافق دارند. 3. ارزش‌های مشترک مردم را به هم نزدیک می‌کند. 4. دیدگاه مردم درباره درست و نادرست‌های اجتماعی مشابه است. 5. احترام به ارزش‌های مشترک در جامعه بالاست. 6. پایبندی به ارزش‌های مشترک در جامعه تقویت شده‌است.
		وفاق هنجاری (6 گویه)
شیوه جامعه‌پذیری	جامعه‌پذیری اظهاری (5 گویه)	1. والدین درباره ارزش‌های اجتماعی با من صحبت می‌کنند. 2. در خانواده درباره رفتار درست و نادرست بحث می‌شود. 3. والدین انتظارات اجتماعی را برایم توضیح می‌دهند. 4. درباره رعایت مقررات اجتماعی به من تذکر داده می‌شود. 5. رفتارهای مطلوب اجتماعی در خانواده برایم تشریح می‌شود.
		جامعه‌پذیری ابزاری (5 گویه)

اعتماد اجتماعی	بعد صداقت (5 گویه) 1. بیشتر مردم راستگو هستند. 2. مردم معمولاً حقیقت را می‌گویند. 3. می‌توان به گفته‌های افراد جامعه اعتماد کرد. 4. افراد معمولاً در رفتار با دیگران صادق‌اند. 5. مردم در قول و قرارهای خود صادقانه رفتار می‌کنند.
امنیت اجتماعی (5 گویه)	1. در جامعه احساس امنیت می‌کنم. 2. مردم نسبت به یکدیگر رفتارهای غیرتهدیدکننده دارند. 3. خطر تهدیدهای اجتماعی در حد پایینی است. 4. رفتار افراد باعث ایجاد آرامش اجتماعی می‌شود. 5. محیط اجتماعی برای فعالیت آزادانه امن است.
اعتماد بین فردی (5 گویه)	1. می‌توان به اطرافیان اعتماد کرد. 2. روابط افراد مبتنی بر اعتماد است. 3. مردم معمولاً قابل اعتماد هستند. 4. در تعاملات روزمره به دیگران اطمینان دارم. 5. افراد جامعه در موقعیت‌های مختلف رفتار قابل پیش‌بینی دارند.
محرومیت نسبی	رفاه خانواده (4 گویه) 1. امکانات رفاهی خانواده کمتر از حد مطلوب است. 2. وضعیت خانواده نسبت به دیگران پایین‌تر است. 3. با کمبود امکانات رفاهی مواجه هستیم. 4. سطح زندگی خانواده نسبت به اطرافیان پایین‌تر است.
منطقه محل سکونت (3 گویه)	1. منطقه محل سکونت از نظر امکانات ضعیف‌تر است. 2. محله ما نسبت به مناطق دیگر کم‌برخوردار است. 3. خدمات شهری در محله ما محدود است.
وضعیت اقتصادی خانواده (4 گویه)	1. درآمد خانواده کمتر از نیازها است. 2. توان مالی خانواده نسبت به دیگران پایین‌تر است. 3. با محدودیت اقتصادی مواجه هستیم. 4. وضعیت اقتصادی خانواده پایین‌تر از حد متوسط جامعه است.
مشارکت اجتماعی	عضویت در شوراهای مدرسه (6 گویه) 1. در شوراهای مدرسه مشارکت دارم. 2. در تصمیمات مدرسه حضور فعال دارم. 3. در فعالیت‌های گروهی مدرسه مشارکت می‌کنم. 4. در برنامه‌ریزی رویدادهای مدرسه نقش دارم. 5. نظراتم در شوراهای مدرسه مطرح می‌شود. 6. عضویت در گروه‌های مدرسه را ارزشمند می‌دانم.
شرکت در فعالیت‌های پرورشی (6 گویه)	1. در برنامه‌های پرورشی مدرسه شرکت می‌کنم. 2. در فعالیت‌های فرهنگی و هنری حضور فعال دارم. 3. در برنامه‌های مذهبی و مناسبتی مشارکت می‌کنم. 4. در فعالیت‌های ورزشی مدرسه شرکت می‌کنم. 5. در مسابقات دانش‌آموزی مشارکت دارم. 6. از شرکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه استقبال می‌کنم.

برای تعیین میزان پایایی ابزار سنجش، از روش توافق داخلی ابزار اندازه‌گیری که مهم‌ترین شاخص آن ضریب آلفای کرونباخ است، استفاده شده است که آلفای هر کدام از متغیرهای پژوهش بعد از حذف گویه‌های ناهماهنگ در جدول (3) آورده شده است:

جدول ۴. ضریب آلفای کرونباخ متغیرهای پژوهش

متغیر	ابعاد	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
وفاق اجتماعی	هنجاری	6	0/781
	ارزشی	6	0/758

تبیین جامعه‌شناختی وفاق اجتماعی در بین دانش‌آموزان با تأکید بر رویکردهای سیاستی

متغیر	ابعاد	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
شیوه جامعه‌پذیری	اظهاری	5	0/851
	ابزاری	5	0/764
اعتماد اجتماعی	صداقت	5	0/847
	امنیت اجتماعی	5	0/798
محرومیت نسبی	اعتماد بین فردی	5	0/791
	رفاه خانواده	5	0/701
	منطقه محل سکونت	2	0/831
مشارکت اجتماعی	وضعیت اقتصادی خانواده	4	0/797
	عضویت در شوراهای مدرسه	4	0/801
	شرکت فعال در فعالیت‌های پرورشی	4	0/775

بر اساس جدول (۴)، ضرایب آلفای کرونباخ برای همه متغیرها بیش از ۷۰ درصد به دست آمده؛ لذا توافق داخلی گویه‌ها تأیید شده است. اعتبار صوری پرسشنامه نیز با مراجعه به دو تن از متخصصین رشته جامعه‌شناسی و انجام آزمون کاپا^۱ میزان توافق دو داور مشخص شد؛ به طوریکه ضریب توافق این دو داور ۸۱ درصد به دست آمد که نشان دهنده اعتبار ابزار سنجش بود.

یافته‌های پژوهش

توصیف بافت وفاق اجتماعی در بین دانش‌آموزان بدین نحو است:

جدول ۵ شاخص‌های توصیفی مربوط به ابعاد وفاق اجتماعی در بین دانش‌آموزان

آماره‌های توصیفی		ابعاد وفاق اجتماعی	
میانگین	انحراف معیار	ارزشی	هنجاری
46/15	15/086	24/05	22/10
		10/874	7/566

^۱- Kappa Test

همانطور که در جدول (۵) نشان داده شده‌است، میانگین وفاق اجتماعی دانش‌آموزان ۴۶/۱۵ و انحراف معیار ۱۵/۰۸۶ به دست آمده است. با توجه به میانگین مورد انتظار می‌توان گفت وضعیت وفاق اجتماعی دانش‌آموزان متوسط به بالاست ($46/15 > 30$).

بررسی فرضیه‌های پژوهش

برای تعیین میزان تأثیر هر کدام از متغیرهای پژوهش بر وفاق اجتماعی از تحلیل رگرسیون استفاده شد که ضرایب به دست آمده در جدول (۶) بدین شرح است:

جدول ۶. خلاصه ضرایب رگرسیون فرضیه‌های پژوهش

	مشارکت اجتماعی	محرومیت نسبی	اعتماد اجتماعی	شیوه جامعه‌پذیری
وفاق اجتماعی	0/206 (sig=0/000)	-0/256 (sig=0/000)	0/188 (sig=0/000)	0/246 (sig=0/000)
مقدار (t)	21/373 (sig=0/000)	25/749 (sig=0/000)	13/532 (sig=0/000)	23/801 (sig=0/000)
مقدار (F)	0/043	0/065	0/035	0/061
مقدار (R ²)				

همانطور که در جدول (۶) ملاحظه می‌شود، با توجه به مقادیر ضرایب رگرسیون، متغیرهای (شیوه جامعه‌پذیری، اعتماد اجتماعی، محرومیت نسبی و مشارکت اجتماعی) در وفاق اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر معناداری دارد. به عبارتی هر چهار فرضیه پژوهش تأیید می‌شود. البته باید گفت با افزایش میزان محرومیت نسبی وفاق اجتماعی کمتر می‌شود. نیز با مقایسه ضرایب R^2 به دست آمده به ترتیب متغیر محرومیت نسبی ($R^2=0/065$)، شیوه جامعه‌پذیری ($R^2=0/061$)، مشارکت اجتماعی ($R^2=0/043$) و اعتماد اجتماعی ($R^2=0/035$)، بیشترین تأثیر را در وفاق اجتماعی دانش‌آموزان دارند.

بحث و اتخاذ رویکردهای سیاستی

از دیرباز یکی از پیش‌فرض‌های مهم پیشرفت و توسعه یافتگی جوامع وفاق اجتماعی است. وفاق اجتماعی پیچیدگی‌های جوامع را تسهیل نموده و پایه‌های نظم اجتماعی را استوار می‌سازد. وفاق و همدلی اجتماعی تمایل‌ها و تکثرهای هویتی را انتظام بخشیده و همگان را با حفظ هویتشان رو به یک آرمان فرا می‌خواند. در جهانی که همه کشورها رو به توسعه یافتگی آوردند؛ وفاق اجتماعی

¹ - نحوه محاسبه میانگین مورد انتظار به این صورت است که متغیر وفاق اجتماعی با ۱۲ گویه در قالب طیف لیکرت پنج وجهی مورد سنجش قرار گرفته، میانگین نمره طیف (۲.۵) در تعداد گویه‌های آن ضرب شده و میانگین مورد انتظار به دست آمده است. $12 * 2.5 = 30$

مفهوم نرمی است که کنش‌های متقابل افراد را تسهیل نموده و نقش محوری در افزایش بهره‌وری مشروعیت سیاسی، پیوند و همبستگی اجتماعی و به طور کلی توسعه کشورها ایجاد می‌کند. در این پژوهش وفاق اجتماعی با دو بعد ارزشی یعنی (آگاهی نسبت به ارزش‌ها و باورهای دیگران) و بعد هنجاری یعنی (نمودهای عینی و ملموس از پذیرش عقاید و باورهای جمعی) مورد سنجش قرار گرفت. نتایج به دست آمده نشان داد؛ وفاق اجتماعی در بین دانش‌آموزان منطقه خلخال متوسط به بالا است و با مقایسه دو بعد وفاق اجتماعی، میانگین نمره بعد ارزشی بیش از بعد هنجاری است به عبارتی بینش و نگرش دانش‌آموزان و ذهنیت آن‌ها نسبت به شاخص‌های وفاق، غنی‌تر از عملکردها و رفتارهای آن‌ها نسبت به پذیرش کنش‌ها و دیدگاه‌های دیگران است.

با بررسی فرضیه‌های پژوهش مشخص شد، یکی از عواملی که در شکل‌دهی به وفاق اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای داشته، شیوه جامعه‌پذیری است. به این صورت که در فرایند تربیت و تعاملات اجتماعی چنانچه دانش‌آموزان، همکاری هم‌فکری، همدردی و مشورت را در خود نهادینه کرده باشند؛ نسبت به بعد ابزاری تعاملات که هدف از آن رسیدن به نفع شخصی است، میزان وفاق اجتماعی بیشتر است. به عبارتی بعد اظهاری جامعه‌پذیری رابطه مستقیم مثبت و بعد ابزاری جامعه‌پذیری رابطه معکوس با میزان وفاق اجتماعی دانش‌آموزان دارد. مطابقت یافته‌های این پژوهش با نظریه هم‌نگی پارک و وفاق اجتماعی چلبی، همچنین با پژوهش قجری و بابایی (۱۳۹۹) هم‌سویی دارد.

با بررسی فرضیه سوم پژوهش مشخص شد، با افزایش میزان محرومیت نسبی در دانش‌آموزان، وفاق اجتماعی در بین آن‌ها کاهش می‌دهد؛ به عبارتی فرد با مقایسه سطح رفاه و داشته‌های اقتصادی خود با دیگران، چنانچه احساس ناعدالتی و نابرابری نماید، سطح وفاق اجتماعی پایین می‌آید و از هم‌نواپی او با دیگران کاسته می‌شود. در این صورت فرد درصدد توسل به عملکردهای رقابتی و تضاد گرایانه در تعاملات می‌شود. مطابقت نتایج به دست آمده با نظریه تضاد اجتماعی بلاو و تئوری نابرابری پارک و نیز با نتایج یافته‌های رضا دوست و همکاران (۱۳۹۴)، نجفی و فرهمند (۱۳۹۷) و حقیقتیان، سواری (۱۴۰۲) مطابقت دارد.

بررسی فرضیه چهارم پژوهش مبنی بر تأثیر مشارکت اجتماعی در وفاق اجتماعی دانش‌آموزان نشان داد، با افزایش میزان مشارکت اجتماعی، وفاق اجتماعی آن‌ها بیشتر می‌شود. در واقع هرچه دانش‌آموز در برنامه‌های آموزشی و پرورشی مدرسه بیشتر همکاری و احساس مسئولیت نماید، سطح همدلی و وفاق اجتماعی او بالا می‌رود. مطابقت یافته‌های این پژوهش با تئوری سرمایه

اجتماعی بردیو و پاتنام و نیز یافته‌های حقیقتیان و سواری (۱۴۰۲)، بوترمان و همکاران (۲۰۲۲) و آرامتی (۲۰۱۸) هم‌سوایی دارد.

رویکردهای سیاستی

داشتن وحدت و زیست همدلانه در اجتماعات انسانی، مستلزم شناخت درست واقعیت‌هایی از جمله میزان همدلی و وفاق اجتماعی در بین افراد و گروه‌ها است. وفاق اجتماعی به مثابه راهبردی مهم و تأثیرگذار برای ارتقاء سطح امنیت، عدالت و کیفیت زندگی مردم همواره مورد توجه پژوهشگران بوده است. بر اساس نتایج به دست آمده در این پژوهش، جهت تقویت وفاق اجتماعی در بین دانش آموزان، اتخاذ رویکردهای سیاستی جامع و چند وجهی امری ضروری است. اقدامات گسترده و چند بعدی که بتواند به سطح مطلوبی از همدلی و وفاق اجتماعی در بین دانش آموزان به عنوان نسل آینده ساز جامعه بیانجامد و آن‌ها را برای زندگی در جامعه‌ای با تضارب افکار و ارزش‌های متفاوت و گاه متضاد آماده سازد. بنابراین با توجه به نتایج به دست آمده و شناخت میزان تأثیرگذاری هر کدام از متغیرها در وفاق اجتماعی دانش آموزان، رویکردهای سیاستی در سه حیطه 1- آموزشی 2- حمایتی 3- توسعه‌ای معرفی می‌شود:

۱- رویکرد آموزشی

رویکرد سیاستی آموزشی، بنیادین‌ترین شیوه حل مسأله است که به منظور پیدا کردن مناسب‌ترین سیاست و شیوه ارائه مطالب و نحوه فعالیت‌ها است که با زمینه سازی برای ارتقاء آگاهی در مدرسه، هر فرد خود را مسئول پذیرش دیگران با ارزش‌ها و نگرش‌های متضاد، نماید. بنابراین برای افزایش سطح آگاهی و بینش دانش آموزان دو نوع رویکرد آموزشی مورد انتظار است: ۱- رویکرد شناختی^۱، ۲- رویکرد قابلیت^۲.

۱- رویکرد شناختی: در این رویکرد، آموزش‌ها باهدف آشنایی دانش آموزان از برنامه‌های آموزشی و تربیتی برای وفاق اجتماعی صورت می‌گیرد. برنامه‌ها و سیاست‌هایی که فرد در کلاس تدریس همدلانه با نتایج احترام متقابل، حمایت اجتماعی، همدردی، همکاری، مشورت، مسئولیت پذیری آشنا می‌شود.

۲- رویکرد قابلیت: اما رویکرد قابلیت آموزشی، سیاستی چند بعدی است و تنها به افزایش آگاهی و شناخت مؤلفه‌های وفاق اجتماعی و پیامدهای آن اکتفا نمی‌کند، بلکه ارزش آموزش با افزایش

1- Cognitive approach

2- Capability Approach

دسترسی به همبستگی، رفاه اجتماعی و افزایش کیفیت زندگی سنجیده می‌شود. در این رویکرد دانش‌آموزان با حضور در کلاس‌های مهارت‌های زندگی، نیز برنامه‌های پرورشی و آموزشی می‌توانند با تقویت مهارت‌های ارتباطی، سازگاری با دیگران و محیط زندگی، رشد و توسعه روحیه مشارکت و همکاری‌های اجتماعی، تعلق خاطر و تعصب به خانواده، وطن و اعتقادات و نیز یادگیری بهترین عکس‌العمل‌ها در مواجهه با سلاقی و باورهای مختلف، آموزش شیوه‌های کاهش تنش در روابط اجتماعی، آموزش اعتماد افزایی، به سطح قابل قبولی از درک عاطفی دیگران برسند.

۲- رویکرد حمایتی - تشویقی

سیاست‌های گوناگونی به منظور دستیابی به اهداف حمایت‌گرایانه از دانش‌آموزان براساس یافته‌های پژوهش می‌توان اتخاذ کرد که از آن جمله:

الف: حمایت مالی از دانش‌آموزان مدارس عادی - دولتی و تخصیص سرانه لازم برای برگزاری کلاس‌های مهارت‌افزایی در زمینه مهارت‌های زندگی (مسئولیت‌پذیری، همدلی، توان‌سازگاری، خودکنترلی، حسن‌ظن به دیگران) و تقویت حافظه تاریخی، امید به آینده، هم‌سرنوشتی با هموطنان

ب: حمایت مالی از انجام و کاربست پژوهش‌های مرتبط با انسجام و وفاق اجتماعی در مدارس و ایجاد انگیزه در معلمان و مدیران برای به‌کارگیری یافته‌های علمی در زمینه وفاق در مدارس.

ج: حمایت مالی از دانش‌آموزان بی‌بضاعت و والدین جویای کار آن‌ها با پرداخت وام‌های اشتغالزایی برای حل مسئله ادراک محرومیت نسبی و رسیدن به حدی از عدالت اجتماعی - اقتصادی

د: تشویق عوامل اجرایی مدارس برای برگزاری کارگاه‌ها و کلاس‌های آموزش خانواده با موضوع محیط تربیتی همدلانه و تاب‌آور.

ه: تشویق عوامل اجرایی مدرسه برای راه‌اندازی جشنواره‌های بومی - محلی در مدرسه به منظور آشنایی دانش‌آموزان با پیشینه فرهنگی و تاریخی.

و: تشویق و حمایت از دانش‌آموزان به منظور مسئولیت‌پذیری و مشارکت در برنامه‌های تربیتی و آموزشی.

ز: تشویق معلمان به استفاده از روش تدریس همدلانه و استفاده از ظرفیت خود دانش‌آموزان در تولید ایده‌های وحدت‌آفرین در مدرسه.

۳- رویکرد توسعه‌ای

الف: طراحی و ساخت کلاس‌هایی با کاربری تدریس نقادانه و تفکر انتقادی به ویژه در مناطق کم برخوردار به منظور افزایش اعتماد و احترام متقابل، ارتقاء مشارکت پذیری، فهم متقابل.
ب: تقویت نظام پاسخگویی و افزایش رضایت‌مندی از تصمیم‌شوراهای دانش‌آموزی، انجمن‌های دانش‌آموزی و سایر تشکلهای.

ج: تلاش در جهت بهبود عملکرد کارکنان مدرسه و تأمین خواسته‌ها و نیازهای دانش‌آموزان به منظور تقویت اعتماد تعمیم یافته در فراگیران.

د: تمهید مقدمات برای ایجاد فرصت‌های برابر در زمینه تحصیل و پذیرش دانش‌آموزان مناطق کم برخوردار در کنکور سراسری با توسعه زیرساخت‌ها و تصویب آیین‌نامه‌های اثربخش.

ه: تولید محتوای آموزشی و مطالب مقتضی در کتاب‌های درسی به منظور نهادینه‌سازی امر وفاق و یکدلی در دانش‌آموزان از جمله موضوعاتی با فحوای تکثرگرایی مساوات‌طلبانه نه همانندسازی صرف.

و: استفاده از پتانسیل اقوام و گروه‌های اجتماعی مختلف در مدیریت‌ها.

پیشنهاد‌های پژوهشی

برای تعمیم نتایج، پیشنهاد می‌شود نظیر همین پژوهش در دوره‌های ابتدایی و متوسطه اول در مناطق مختلف کشور و در بین قومیت‌های دیگر انجام شود. همچنین پیشنهاد می‌شود، پژوهشگران موضوع وفاق اجتماعی را با روش‌های کیفی از جمله تحلیل مضمون، داده‌بنیاد و غیره، مورد مطالعه قرار دهند.

منابع

پورامینی، محمدباقر. (۱۳۸۰). وفاق در جامعه دینی پیامبر اکرم (ص). مجله کوثر، (۵۰).
جمشیدی، محمد حسین. (۱۳۷۹). وفاق از منظر قرآن و حدیث. فصلنامه مطالعات ملی، ۳(۲): ۱۴۷-۱۲۶.

چلبی، مسعود. (۱۳۷۲). وفاق اجتماعی. نامه علوم اجتماعی. (۳).
حقیقتیان، منصور و سواری، مرتضی. (۱۴۰۲). مدل‌یابی ساختاری عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر وفاق اجتماعی در کلانشهر اهواز. راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۴(۴۹): ۳۹۷-۴۲۴.

رضادوست، کریم. حسین زاده، علی حسین. کهنسال، احسان. (۱۳۹۴). عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر وفاق اجتماعی شهر دهدشت. نشریه مطالعات ملی ۱۶(۱): ۱۰۹-۱۰۶.

ریتزر، جورج. (۱۳۹۱). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، تهران: تیان.

- سیدمن، استیون. (۱۳۸۶). کشاکش آراء در جامعه‌شناسی. ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- صداقت زادگان، شهناز. (۱۳۷۹). عوامل مؤثر بر وفاق اجتماعی با تأکید بر جامعه‌پذیری و قشر اجتماعی. فصلنامه فرهنگ عمومی، ۳(۲۴): ۳۶-۴۷.
- قاسمی، محمدعلی. (۱۳۸۴). اعتماد و نظم اجتماعی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۸(۲۷): ۸-۲۹.
- قجری، حسینعلی و بابایی، امید. (۱۳۹۹). تبیین جامعه‌شناختی وفاق اجتماعی در شهر کرد. فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، ۲۰(۷): ۱۰۵-۱۳۱.
- کلمن، جیمز. (۱۳۹۰). بنیادهای نظریه اجتماعی. ترجمه منوچهر حیدری، تهران: نشر نی.
- کوزر، لوئیس. (۱۳۸۷). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی. ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی.
- نجفی، کبری و فرهمند، مهناز. (۱۳۸۷). بررسی عوامل مؤثر بر وفاق اجتماعی اقوام لک و لر (مورد مطالعه: مردان شهر خرم‌آباد). فصلنامه علمی پژوهشی توسعه اجتماعی، ۱۳(۲۴): ۱۸۵-۱۵۳.

14. Adamtey, R. (2018). Social Capital as the Missing Link in Community Development Planning Process in Africa: Lessons from Ghana. *Ghana Journal of Development Studies*, 15(1).#
15. Botterman S. Hooghe M. & Reeskens T. (2022). One size fits all? An empirical study in to the multidimensionality of social cohesion indicators in Belgian local communities. *urban studies*, 49(1), 185-202. #
16. Putnam, R. D. (1993). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simmon and Schuster.#